

Minnetale over Vigdis Ystad

Holdt på møte
22. oktober 2020

Vigdis Ystad

av Liv Blikrud

Vigdis Ystad døde 7. desember 2019, 77 år gammel. Med henne mistet nordisk litteraturvitenskap betydelig kompetanse på sentrale områder og en internasjonal autoritet på Henrik Ibsens forfatterskap. Og vårt akademi mistet et aktivt og engasjert medlem.

Åse Vigdis Ystad ble født i Verdal i Nord-Trøndelag 13. januar 1942. Hun var eldst i en søskenflokk på fire, tre gutter og en jente. Foreldrene, Ottar Ystad og Guri Todal, var begge lærere utdannet ved Levanger lærerskole. Foreldrenes lærerjobber gjorde at Vigdis vokste opp og gikk på skole i flere landsdeler, i Trøndelag, på Østlandet og i Telemark. Hjemmemiljøet var preget av boklighet og norskdøm, målrørsle, landsgymnas og folkehøyskole. Begge bestefedrene, også de utdannet ved Levanger lærerskole, hadde vært markante bidragsytere på disse områdene, blant annet deltok de i skipinga av Noregs Mållag, en av dem ble lagets formann. Norsk litteratur sto høyt i kurs, ikke minst gjaldt det trønderske diktere som Olav Duun og Johan Falkberget – Vigdis' morfar var personlig venn av dem begge. Som hun selv formulerte det: «ånden fra landsgymnasnet svedde over familien» (Ystad 2007: 320). Vigdis gikk på naturfaglinjen ved Bø landsgymnas. Her gjorde hun seg kraftfullt bemerket, ikke bare faglig, men også som redaktør av russeavisen og som den første kvinnelige formann i elevlaget. Hun tok artium i 1961 og studerte deretter ved Norges lærerhøgskole i Trondheim. I

1962 giftet hun seg med den syv år eldre venstrepolitikerens Asbjørn Liland. Ekteskapet varte i seks år. I 1965 ble hun cand. mag. ved lærerhøgskolen med en fagkombinasjon av natur- og realfag og nordisk mellomfag. Året etter begynte hun på nordiske studier ved Universitetet i Oslo. Meningen var å ta hovedfag, men Vigdis gikk rett på doktorgraden.

I 1974 ble hun dr. philos. med en skjellsettende avhandling om trønderdikteren Kristofer Uppdal, *Kosmiske perspektiver i Uppdals lyrikk*, utgitt i bokform i 1978. I litteraturhistorien var Uppdal hovedsakelig blitt fremstilt som romanforfatter og arbeiderdikter. Vigdis' avhandling var den første vitenskapelige behandling av hans lyrikk, og med den ble Uppdal løftet frem som en av de store modernister og ekspresjonister i norsk litteratur. I avhandlingen utlegges det «kosmiske» som en konstituerende kategori for Uppdals poetiske tenkning. Den bygger på en forestilling om å leve i et helhetlig kosmos, hvor mennesket med alle sine vitale krefter og med ånd og bevissthet utgjør en integrert del. Det kosmiske tar form av et storslått diktetisk grunnsyn eller en visjon, som – gjennom nitid tekstanalyse – lar seg etterspore i de enkelte dikt. Uppdals diktning settes inn i en vid idéhistorisk, religionshistorisk og litteraturhistorisk sammenheng, men disse studieområdene er klart underordnet den litterære tekstanalysen. Vigdis' veileder under arbeidet med doktoravhandlingen var den profilerte professor i nordisk litteratur Daniel Haakonsen, også han var medlem av DNVA, siden 1961. Han representerte en idealistisk – opprinnelig fransk – retning i litteraturvitenskapen, som betoner den enkelte dikters «åndelige egenart» og bygger på en metodisk forutsetning om et forfatterskaps grunnleggende enhet. Både Vigdis' Uppdal-avhandling og senere forskningsarbeider er inspirert av Daniels estetisk-filosofiske litteratursyn og oppfatning av åndvitenskapene som verdivitenskaper. Vigdis og Daniel giftet seg i 1971. De hadde to barn, Ingri og Hallvard. I 1975 ble Vigdis ansatt som førsteamanuensis ved daværende Institutt for nordisk språk og litteratur ved UiO. Hun ble dosent i 1979 og professor i 1985.

Vigdis og Daniel tok godt vare på sine studenter og stipendiater. Til villaen på Blindern inviterte de til litterære og kulinariske sammenkomster, hvor både Ibsen og nye trender og bøker ble diskutert. Det hendte også at internasjonale stjerner, som var gjesteforelesere ved UiO, glimret med sitt nærvær – jeg minnes Paul Ricoeur og Harold Bloom. Men gjestfrihet, omsorg og strålende vertinneegenskaper er noe som har preget Vigdis gjennom hele livet, og som mange av oss tenker tilbake på med glede og takknemlighet.

Som litteraturlærer var Vigdis kjent som en engasjerende underviser og veileder, hjertelig og raus, sier studentene om henne. Hun var en generalist

i faget. Hun leverte vektige bidrag innenfor alle litteraturens sjangre – den lyriske, den episke og den dramatiske – og behandlet en rekke ulike diktere fra Henrik Wergeland til Dag Solstad. Trolig hadde hun størst sans for lyrikken. Vigdis var en musisk sjel. Valget av emne til doktoravhandling kan tyde på det. Hun skrev også inngående om Wergeland, blant annet om kunstfilosofien i *Jan van Huysums Blomsterstykke*. Hun skrev om Olav Aukrust. Hun påviser viktige nyanser i hans ekspressive dikterspråk, og argumenterer for at han er best når han er på sitt mest konkrete: Høyest setter han kjærligheten, sier Vigdis, «i tydinga den fulle pasjonen der sinn og kropp går saman i ei totaloppleveling» (Ystad 1997: 44). Lignende synspunkter anlegger hun på Halldis Moren Vesaas' diktning, som hun skrev om i flere omganger. Det er en lyrikk som med sin sensualisme, realisme og åpne medmenneskelighet syntes å ha stått henne særlig nær.

I 1970- og 80-årene var universitets- og forskningspolitikk opptatt av likestilling og kvinners kår i Akademia. Vigdis tok aktivt del i dette. Hun var en periode leder av NAVFs likestillingsutvalg og skrev opplysende om kvinners innsats i vitenskapen i eldre og nyere tid. I disse årene sto kvinneforskningen høyt på litteraturvitenskapens dagsorden. Kjente og mindre kjente kvinnelige forfatterskap ble studert i lys av kjønns-spesifikke teorier og metoder, med romanen som det foretrukne forskningsobjekt. Til denne forskningen bidro Vigdis med solide romanstudier i verker av Camilla Collett, Sigrid Undset, Bergljot Hobæk Haff og Ingeborg Refling Hagen. Hun redigerte novellesamlinger av Torborg Nedreaas og Cora Sandel og skrev innledninger om deres novellekunst. Til forskningen om kjønnsroller i mannlitteraturen leverte hun en skarp nylesning av kvinnebildene i Uppdals romanserie *Dansen gjennom skuggeheimen*. Men Vigdis ville ikke kalle seg kvinneforsker. Hun var skeptisk til det hun oppfattet som en isolerende tendens på området. Vitenskapsteoretisk inntok hun en kjønnsnøytral posisjon. På dette nivået bør vi holde oss med «felles menneskelige erkjennelsesproblemer», hevdet hun (Ystad 1985: 56).

Sin litteraturvitenskapelige hovedinnsats gjorde Vigdis som Ibsenforsker. Med dette fulgte hun Daniel Haakonsen i sporet og løftet og forøket arven etter ham. Hun tok initiativ til å etablere et nasjonalt senter for forskning, dokumentasjon og formidling av Ibsens verk. Ideen ble realisert i 1993. Da åpnet Senter for Ibsen-studier og fikk lokaler i Nasjonalbiblioteket. Senere flyttet Senteret til Observatoriet og i 2010 til Universitetet på Blindern. En annen institusjon Vigdis var engasjert i var Senter for grunnforskning (CAS, Center for Advanced Study). I 1992–93 var hun styreleder i CAS og vitenskapelig leder for en gruppe internasjonale Ibsen-forskere. I

fortsettelsen av dette arbeidet redigerte hun antologien *Ibsen at the Centre for Advanced Study* (1997). Hun skrev også selv mye om Ibsen. Blant annet utga hun i 1996 en fyldig artikkelsamling «– livets endeløse gåde». *Ibsens dikt og drama*. Her nærmer hun seg dikteren fra ulike innfallsvinkler, blant annet gjennom nærlesninger av skuespill og dikt og oversiktsartikler om Ibsens menneskesyn og idéverden.

Men Vigdis' storverk om Ibsen er mer enn noe annet den viktige innsatsen hun gjorde som initiativtaker, prosjektleder og hovedredaktør for det grandiose prosjektet Henrik Ibsens Skrifter (HIS). Det kom i gang i 1998 og ble avsluttet i 2010, og er trolig det største prosjektet som noen gang er utført innen humanistiske fag i Norge. Prosjektet ble lokalisert ved Senter for Ibsen-studier, men var et nasjonalt og selvstendig prosjekt med eget styre og redaksjonsråd. HIS er en tekstkritisk, kommentert utgave av alt Ibsen skrev. Utgaven består av et trykt verk med kritisk etablerte hovedtekster og et elektronisk, søkbart tekstarkiv som inneholder alle tekstvarianter, alle Ibsens dramaer i alle versjoner utgitt i Ibsens levetid, i tillegg til Hundreårs-utgaven. Det trykte verket består av 33 bøker, 16 bind med tekst og 16 bind med kommentar, pluss et bind med register og redegjørelse for de filologiske prinsipper som er brukt i arbeidet. Som grunntekster har HIS brukt førstetrykket, ved posthumt publiserte verker og brev legges håndskrifter til grunn. Slik har man unngått den vanskelige størrelsen «originalen» og gitt forrang til tekstens historisitet. For kommentarenes del har det vært et viktig prinsipp at de ikke skal være fortolkende, men gi nødvendige historiske realkommentarer og forklare begreper som vil være ukjente for utenlandske lesere. Det er den historiske konteksten i dens objektivitet som er hovedsaken. Om disse og andre prinsipper har det vært en god del strid og uenighet, men ikke mer enn man kunne vente når det gjelder et så monumentalt verk som HIS. (Jf. Janss 2006: 277–287).

Vigdis ledet arbeidet med stor kraft og smittende optimisme, og medarbeiderne husker henne som en storsinnet, dyktig og modig leder. Hun kunne virke streng og bestemt, men var alltid åpen for å la seg korrigere. Til prosjektet samlet hun medarbeidere med ulik faglig bakgrunn og ekspertise, og hun ga arbeidsmuligheter for mange yngre forskere innen akademia.

Ikke minst bidro hun til å gjenreise edisjonsfilologien. Før prosjektet kom i gang, var det knapt noen kompetanse eller interesse å finne for edisjonsfilologi i det litteraturvitenskapelige miljøet. Men Ibsen-prosjektet har generert betydelig kompetanse på feltet. I dag har vi en anselig styrke forskere innenfor edisjonsfilologien og en helt annen bevissthet om denne disiplinen blant litteraturforskere.

Vigdis' innsats på det litterære og filologiske området var selvsagt det mest sentrale i hennes lange arbeidsliv, men i den akademiske offentligheten var det mange som kjente henne bedre som universitetspolitiker enn som fagperson. Hun var engasjert i utallige råd og institusjoner med ansvar for forskning og forskningspolitikk, og hun var medlem av en rekke selskaper og akademier i inn- og utland. Men hos henne har det universitetspolitiske engasjementet alltid vært et verdiengasjement uten personlige ambisjoner, og i fagpolitiske spørsmål forsvarte hun de tradisjonelle akademiske friheter i den europeiske universitetstradisjonen. Nå gikk imidlertid tendensen i hennes forskergenerasjon i retning av økende politisk kontroll med akademia. Men Vigdis var uredde og tydelig, og hun vant noen viktige seire. Vi var mange som undret oss over at hun maktet å holde retningen – mot strømmen. Hun vant sine kollegers respekt og beundring – nasjonalt og internasjonalt.

Vigdis gikk av som professor i 2012. Til 70-årsdagen ble hun hedret av kolleger og venner med festskriftet *Ord og arv*. I samme år utnevnte Kongen Vigdis til ridder av 1. klasse av St. Olavs Orden «for hennes innsats for norsk kulturliv». Som pensjonist fortsatte hun å arbeide med dramatikk. Hun holdt til i en forskerkleve på Nasjonalbiblioteket og etterlot seg et upublisert manuskript på 170 sider med arbeidstittelen «Teatertanker: Utviklingen av norsk dramatikk på norsk scene». Men hun ga ikke slipp på lyrikken. I de senere år var hun fast skribent i spalten «Diktet» i ukeavisen *Dag og Tid*. Det siste bidraget skrev hun etter at sykdommen hadde rammet henne. Niende august i fjor var emnet hennes det naturlyriske diktet «Sensommer» (1974) av Harald Sverdrup. Vigdis kaller det et økologisk dikt, forut for sin tid. Hun avslutter med disse ordene, som skulle bli det siste hun skrev:

Diktarspråket og opplevingar til kunstnaren er sterkare og veg vel tyngre enn mykje av miljøørslas ord og den flate politikartalen i vår eiga samtid. Verkeleg ordkunst vil alltid vera overlegen som uttrykk for menneskelege innsikter og livsrøynsler.

Vi er takknemlige for alt det Vigdis har tilført oss og lært oss å verdsette, og vi hedrer hennes minne.

Litteratur

- Forr, Gudleiv og Helge Vold (red.) 2007. *Landsgymnaset*. Oslo, Samlaget.
- Konderup, Jonny 2020. «Mindeord. Vigdis Ystad». Årsberetning 2019. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, s. 132–133.
- Hugbod: Heidersskrift til Leiv Mæhle på 70-årsdagen* / redigert av Liv Bliksrud og Vigdis Ystad 1997. Oslo, Samlaget.
- Janss, Christian 2006. «Henrik Ibsens skrifter. En presentasjon av den historisk-kritiske utgaven og dens utfordringer». *Nordisk Tidsskrift*, Årg. 82, 2006 Häfte 4. Stockholm, s. 277–287.
- Ystad, Vigdis 1978. *Kristofer Uppdals lyrikk*. Oslo, Aschehoug.
- Ystad, Vigdis 1985. «Hva er kvinneforskning i litteraturen?». *Nytt norsk Tidsskrift*. 2. nr. 3, s. 32–44.
- Ystad, Vigdis 1996. «– livets endeløse gåde». *Ibsens dikt og drama*. Oslo, Aschehoug.
- Ystad, Vigdis 1997. «Olav Aukrust og diktarspråket». I *Hugbod: Heidersskrift til Leiv Mæhle på 70-årsdagen* / redigert av Liv Bliksrud og Vigdis Ystad, Oslo, Samlaget, s. 36–51.
- Ystad, Vigdis 2007. «Også noe mer og annet enn pensum». I Forr og Vold (red): *Landsgymnaset*. Oslo, Samlaget, s. 230–247.
- Ystad, Vigdis 2012. *Ord og arv. Utvalgte artikler. Utgitt ved Gudleiv Bø. Festskrift til Vigdis Ystad på 70-årsdagen 13. januar 2012*. Oslo, Novus forlag. Boken inneholder en bibliografi over Vigdis Ystads trykte skrifter 1969–2011 utarbeidet av Jadwiga Kvadsheim og Elin Grønneberg, s. 241–274.